

TARİHE TANIKLIK EDEN BİR MANZUME: KİLİSLİ RÛHÎ'NİN TÂRÎH-İ İBRET-NÜMÂ'SI

A Poem Witness of History: Târîh-i İbret-Nümâ of Rûhî from Kilis

Hasan ŞENER*

ÖZET

Edebiyat ve tarih arasındaki ilişki inkâr edilemez bir gerçektir. Edebî ürünler kimi zaman tarihi kayıtlara geçmemiş olayları konu edinebilirken, kimi zaman da tarihi kayıtlara geçmiş olayları daha ayrıntılı şekilde ileriki zamanlara ulaştırır. Bu türden edebî metinler, tarihi kayıtların bağlamdan uzak olan anlatımlarına bir canlılık kazandırmaları ve tarihe şahitlik etmeleri bakımından önemlidir. Bu açıdan Kilisli Rûhî tarafından yazılmış “Târîh-i İbret-nümâ” başlıklı manzume tarihi kayıtlara geçmiş bir olaya tanıklık eden ve bu olaya bağlam kazandıran bir metindir.

Çalışmada edebî metin ve tarih ilişkisi üzerinde durulmuş; 18. yüzyılın son çeyreğinde Kilis ve çevresinde hüküm süren ve yaptıklarıyla tarihi kayıtlara geçmiş olan bir idarecinin icraatlarının ve feci sonunun anlatıldığı Târîh-i İbret-nümâ” adlı manzume incelenmiştir. İncelemede metnin genel özellikleri üzerinde durularak metinde geçen olaylar beyitlerden hareketle değerlendirilmiş ve olayların tarihî kayıtlarla ilişkisi belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kilisli Rûhî, Târîh-i İbret-nümâ, Daltaban-zâde

ABSTRACT

Relation between the history and literature is an undeniable fact. Sometimes, literary works may have themes about events that are not mentioned in historical records or they may discuss historical events in more detail and carry them to the future. These kind of literary works important because they witness the history and they revive the plain narration of historical records. In that respect, the poem named “Târîh-i İbret-nümâ” which is written by Rûhî from Kilis, bear witnesses to a historical event and gives detailed information about this event.

This paper emphasises the relation between the literary work and history , and studies the poem titled “Târîh-i İbret-nümâ” which has a theme about a ruler lived last quarter of the 18th century in Kilis area, who is mentioned in historical records with his actions and his tragic end. In this paper, general features of the poem is studied and events that mentioned in the text are evaluated according to the couplets and relation with the historical records are stated.

Keywords: Rûhî from Kilis, Târîh-i İbret-nümâ, Daltaban-zâde

GİRİŞ

“Tarih Sümer’de başlar” hükmünün temelinde, hiç şüphesiz ilk yazı olan çivi yazısının Sümerliler tarafından icat edilmesi ve Sümerlilerin bu yazılarını kil tabletlere geçirerek yazılı tarihi başlatmış olmaları yatmaktadır. Bu durum bize tarih ile dil, daha doğru ifadeyle tarih ile yazı dili arasındaki mutlak bağı göstermektedir.

Dilin birincil fonksiyonu insanlar arasında anlaşmayı/iletişimi sağlamasıdır. Bu iletişim yatay veya dikey olabilir. İnsanlar, kültürleri ve değer yargıları başta olmak üzere geçmiş yaşantılarına ait her türlü bilgi birikimini sonraki nesillere, milli kültürün ve milli kimliğin temelini oluşturan,

* Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, senerhasan@gmail.com

milletin duygu, düşünce ve hayat sisteminin oluşmasında oldukça önemli rol oynayan dil aracılığıyla aktarırlar.

Dilin kendisi bir iletişim aracı olmakla beraber, nesiller arası iletişimi sağlarken edebiyatı veya edebî ürünleri bir araç olarak kullanmaktadır. Bundan dolayıdır ki bir milletin tarih içinde geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi, dini, askeri, hukuki, sosyal vb. her türlü gelişmeyi o millete ait edebî ürünlerde gözlemek mümkündür. Milletler, tarih sahnesine çıkışlarından itibaren ürettikleri soyut ve somut değerlerini söz aracılığıyla nesilden nesile aktarmışlardır. Bir milletin sahip olduğu kültürü yaşatabilmesi ve sürdürülebilmesi, sonraki nesillerin zihninde tarihsel farkındalık ve geçmişe ait toplumsal hafızayı oluşturabilmesi için bu aktarım zorunludur. Bu zorunluluk yazının icadından önce söze dayalı iletişimi, diğer bir ifade ile sözlü kültürü/sözlü edebiyatı (ki bu bağlamda özellikle destan ve efsaneler sözlü edebiyatın öne çıkan önemli örneklerindedir) yazının icadından ve etkin bir şekilde kullanımından sonra da yazılı edebiyatı önemli kılmıştır ve edebiyat ile tarih arasında bir ilişkinin doğmasına sebep olmuştur.

Edebiyat ile tarih ilmi arasında iki yönlü bir ilişki vardır: Tarihi olaylar edebiyata konu olurken edebiyat da tarih araştırmalarına malzeme/belge sunar. Diğer bir ifadeyle edebiyat ile tarih arasındaki ilişki, öncelikle edebiyatın tarih araştırmalarına katkısı ve tarihin edebiyata kaynaklık etmesi gibi somut göstergelere dayanır. Klasik Türk Edebiyatı nazım türlerinden gazâvât-nâmeler, menâkıb-nâmeler ve fütüvet-nâmeler bir taraftan konusunu tarihten alırken diğer taraftan tarihin yazılmasına kaynaklık etmektedir. Bu tür eserler “Anadolu’nun İslamlaşmasına, tarihi olaylara ve şahsiyetlere; sosyal, ekonomik ve kültürel hayata ait bilgiler aktardığı için, tarihe kaynaklık etmiş metinlerdir” (Ocak, 1993: 58). Bundan dolayıdır ki edebî eserlerin tarih ilmine katkısı göz ardı edilemeyecek derecede bir öneme sahiptir. Bu bağlamda S. Kemal Tural, tarih yazıcılığını zenginleştirecek olan bilgileri halk edebiyatı ve folklor araştırmacılarının eserlerinde bulmanın mümkün olduğu ve tarihçinin edebî eser dünyasına girmesinin elzem değilse de faydalı olacağı (Tural, 1993: 41-42) konusunda önemli hatırlatmalarda bulunmaktadır.

Tarihin malzemesi, geçmişte yaşanmış olaylar ve insanın hayatına karışmış değerler ve durumlarıdır. Tarih ilmi, bu değer ve durumları bazı belgelere dayanarak inceler. Bu belgelerin önemli bir kısmını edebî eserler oluşturur ve bu eserler yazıldığı dönemin pek çok açıdan çekilmiş birer fotoğrafı durumundadır. Bu yönüyle edebî eserler, sözlü ve yazılı ürünler, gelecek için tarihsel bir anlam yüklenirler ve geçmişle geleceği buluşturma noktasında oynadığı rol bakımından büyük bir önem taşırlar (Erol, 2012: 60). Türkiye’de ilk defa tarih ve edebiyat tarihi incelemelerinde bilimsel yöntemleri ortaya koyan M. Fuat Köprülü de bir milletin edebiyatını, milli ruhu ve milli hayatı gösteren bir ayna olarak görmekte ve bir milletin, hayatı nasıl gördüğünü, nasıl düşündüğünü, nasıl hissettiğini en doğru ve en canlı olarak o milletin fikir ve kalem ürünlerinde bulabileceğimizi ifade etmektedir (Köprülü, 1980: 1).

Her ne kadar edebî eserler tarihe malzeme sunsalar ve tarih yazımında edebî eserlerden faydalanılabilseler de bu eserlerin estetik endişenin ön plana alınarak yazılan birer kurgu ürünü olduğu göz ardı edilmemelidir. Unutulmamalıdır ki edebî eser “yaşanmış gerçeklerin az çok değiştirilmesi ile vücut bulmuş özel bir kompozisyonudur” (Tural, 1993: 70). Edebî eserden faydalanma esnasında tarihçinin oldukça dikkatli ve metotlu bir şekilde davranma mecburiyeti vardır. Çünkü edebiyatçı eserini ortaya koyarken harici âlemdeki olay ve mekanlardan seçmeler yapar ve onları bir kompozisyon içinde yeniden üretir. Bu süreçte yaşanmış gerçekliğe ve mekana aynen bağlanmama keyfiyeti vardır (Üçüncü, 2004: 5).

Türkiye’de ilk defa özellikle tarih ve edebiyat tarihi incelemelerinde bilimsel yöntemleri ortaya koyan ve edebî metinlerin tarihsel bir belge olarak kullanılabilmesi yönünde ilk çalışmaları yapan F. Köprülü, edebiyat eserlerinin zaman zaman aslı kaynakları aşabileceği kanaatinde olmakla birlikte, tarihi bir belge olarak edebî eserden yararlanma esnasında sağlam bir filoloji kültürü ve tenkit yeteneği gerektiği (Köprülü, 1943: 379-486) konusunda uyarılarda bulunmayı da ihmal etmez.

Kısaca belirtmek gerekirse, “edebî metinler çağdaş tarih anlayışında muteber kaynaklardır. Ancak böyle bir çalışmada disiplinler arası bir bakış açısına, sağlam bir iç ve dış tenkit bilgisine sahip olma zarureti vardır. Edebi ve tarihi metinlerin incelenmesi, ait olduğu dönemin toplumun estetik tutumu ve değer yargıları, karşı duruşları, farklı statüleri, norm ve davranışları hakkında bize bilgi verir” (Üçüncü, 2004:5). Bu bilgiler ışığında çalışmamızda Kilisli Rûhî'nin Târih-i İbret-nümâ isimli manzumesinin tarihi gerçeklerle olan ilgisi değerlendirilmiştir.

Manzumenin Tanıtımı

İncelemeye aldığımız Tarih-i İbret-nümâ isimli metin, Kilis ilinde elde ettiğimiz ve halihazırda şahsi kütüphanemizde bulunan bir şiir mecmuasından¹ alınmıştır. Manzumenin Kilisli Rûhî'ye ait olduğunu metnin başındaki “Kilisli Rûhî Efendî Merhûmun Daltaban-zâde'ye Söylediği Târih-i İbret-nümâsıdır” şeklindeki ifadeden anlaşılmaktadır. Beyit esasına göre kaleme alınan Tarih-i İbret-nümâ² toplam 95 beyit olup aruzun Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Manzumede ilk beyit kendi arasında, ondan sonraki beyitlerin birinci mısraları serbest ikinci mısraları ilk beyitle kafiyelidir. Manzume bu haliyle nazım şekli olarak kasideye benzese de kaside nazım şeklinin özelliklerini tam olarak yansıtmamakta ve divan edebiyatı nazım şekillerinden herhangi bir nazım biçimine de uymamaktadır. Bundan dolayı metin için çalışmamızda genel bir ifade olan manzume tabiri kullanılmıştır. Mahlas kullanılmamış olan manzumenin son beytinde Daltaban-zâde'nin ölümüne tarih düştüğü görülür. Bu beytin dışında Daltaban-zâde'nin ölüm tarihini veren başka bir tarih beyti de manzumenin sonunda “Târih-i vafâtı” başlığıyla verilmiştir.

Manzumenin İncelenmesi

Çalışmamıza esas aldığımız Kilisli Rûhî'nin İbret-nümâ isimli manzumesi, Kilis ve Azez³ ayanlarından⁴ Daltaban-zâde Mehmet Ali Paşa'nın idareciliği döneminde Kilis ve çevresinde sergilemiş olduğu bazı uygulamaları hakkında günümüze ışık tutması ve belli bir zaman zarfında Kilis ve çevresinde cereyan eden bazı olayları ayrıntıları ile aktarması hasebiyle tarihe tanıklık eden bir metin hüviyeti kazanmaktadır.

Manzumenin giriş bölümünde Rûhî, gönlüne hitaben, bir insanın ne kadar varlıklı ve güçlü olursa olsun sonunda öleceğini ve ölümün kaçınılmaz olduğunu, tarihten örnekler vererek anlatmaktadır. Rûhî gönlüne, yedi kıtaya şah da olsan bu kötülük dolu aşağılık dünya saltanatı için mağrur olunmaması gerektiğini ifade ederek, bu dünya mülküne ibret gözüyle bakıp ölmüşlerin mal ve mülklerinin ne olduğunu düşünmesini öğütlemektedir.

- 1 Şâh olursan fi'l-meşel ey dil bu heft-kışvere
Ğırra olma devlet-i dünyâ-yı dîn-ı pür-şere
- 2 Ser-te-ser 'ibret göziyle bak bu mülk-i 'âleme
Mâlik-i hâliklerin fikreyle hâlin bir kere

¹ “Mecmû'a-i Eş'âr” ismini taşıyan bu mecmua Muhammed 'İdî tarafından tertip edilmiş olup toplam 102 varaktır. Eser, tarafımızdan ayrı bir çalışmada detaylı olarak tanıtılacaktır.

² Tarih-i İbret-nümâ üzerine bu güne değin ciddi bir çalışma yapılmamıştır; ancak manzumenin bir kısmı, İbrahim Hakkı Konyalı tarafından yayımlanmıştır (Konyalı, 1968: 566-569). Ayrıca Şakir Sabri Yener, Gaziantep ilindeki bir mahalli dergide, üzerinde herhangi bir çalışma yapmadan bu manzumeyi iki parça olarak yayımlamıştır (Yener, 1942a:11-13; Yener, 1942b: 8-10).

³ Azez, bugün Suriye sınırlar içinde olup Kilis ilinin yaklaşık 20 km güneyinde bir kasabadır.

⁴ Âyan; bir şehir, kasaba, zümre ve dönem içindeki ileri gelen kimseler anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezi otoritenin zayıflamaya başlamasına paralel olarak devletle halk arasında irtibatı sağlayan mahalli ileri gelenler (âyan) yavaş yavaş önem kazanmaya başlamıştır. Bunlar devletin içine düştüğü sıkıntıların ortaya çıkardığı boşluktan faydalanıp zamanla iktisadi ve siyasi ağırlıklarını daha da arttırarak buldukları bölgede güçlerini ve nüfuz alanlarını merkezi otorite aleyhine genişlettiler. XVIII. yüzyıla gelindiğinde âyan, artık devletin ve merkezi otoritenin karşısında önemli bir güç haline gelmiş, Anadolu ve Rumeli'de güçlü âyan aileleri ve hanedanlar teşekkül etmişti. Taşrada otoritesini tesis edemeyen devlet, bu güçlerin varlığını kabul etmek zorunda kalmış, onların birbirleriyle ve devletle mücadeleleri sosyal yapıyı ve dengeleri bozmuştur (Ali AKYILDIZ, İslam Araştırmaları Dergisi, S.2, 1998, s.209-222).

Adları şehnamelerde anılan Dârâ ve İskender gibi şahların, saltanat davasıyla can veren hükümdarların hepsi bu dünyadan göçüp gitmiş ve davalarının gerisi mahşere kalmıştır.

- 3 Adları şeh-nâmelerde yâd olan şâhlar xanı
Feth-i gûş et kışsa-i Dârâ ile İskendere
- 4 Tâk-ı eyvânına eller yetmiyen kistrâların
Kaşredüb ‘ömrin felek döndürdi rûz-ı Kayşere
- 5 Saltanat da‘vâsı ile cân viren cânlar xanı
Girdiler da‘vâlarınınuñ faşlı kaldı mahşere
Zaman, ihtişamlı binalar inşa eden nice zalimlerin evini yıkıp rüzagra vermiştir.
- 6 Nice şeddâdî binâ bünyâd iden zâlimlerin
Yıkdı evin rûzgâr uğratdı bâd-ı şarşara

Gövdemizin üzerinde taşıdığımız bu başımız eninde sonunda kabir yastığına konulduktan sonra bu başın, taht ve taç sefası için zahmet çekmesi boşunadır.

- 8 ‘Âkıbet bâlîn-i kabre baş koyan şultanların
Zahmeti degmez şafâ-yı taht [ü] tâc [ü] efsere

Malıyla gururlanan eninde sonunda hakir görülür, aşağılanır. Nitekim malının çokluğuyla övünen, kibirlenen Karun, malıyla birlikte yere batmıştır.

- 9 Mâlina mağrûr olan mağhûr olur encâm-ı kâr
Görmediñ mi mâl ile hâsf oldu Kârûn yerlere

Zulmederek çokça altın ve gümüş biriktiren, mal-mülk edinen tamah ehli, o çok sevdiği malını düşmana bırakıp gider.

- 11 Zûlm ile çok sîm ü zer cem‘ eyleyen ehl-i tama‘
Kor gider çok sevdiği malın ‘adû-yı ekbere

Nitekim Daltaban-zâde de böyle olmuştur. Zulmederek, insanların malına zorla el koyarak biriktirdiği malı ve mülkü, sonunda bir isyan sonucu kendisini öldüren halk tarafından yağmalanmıştır.

İktidarının ilk yıllarında halkın hoşnut olacağı bir yönetim sergileyen Daltaban-zâde, bir süre sonra dönemin şartlarına uyarak keyfî bir yönetim sergilemeye başlamış ve halk gittikçe kendisinden nefret eder hale gelmiştir (Kıvrım 2008: 152). Rûhî, Kilis ve Azezbölgesinde devletin tek temsilcisi durumunda olan Daltaban-zâde’nin, bölgedeki hâkimiyeti döneminde, kendinden evvelki zalimlerin geliriyle yetinmeyip açgözlülük zehriyle nasıl bir canavara dönüştüğünü şu beyitlerle anlatıyor:

- 12 Nitekim Kilis ile ‘Azaz’a ibn-i Daldabañ
Vaz‘-ı engüşt-i hükûmet eyledikde yek-sere
- 13 Kendüden esbak geçen zâlimlerin îrâdına
Kâni‘ olmayup tama‘ zehriyle döndi ejdere

Daltaban-zâde’nin, birçok kez, Kürt, Türkmen, Arap ve Rişvân aşireti ayırımı yapmadan Antep ve Halep illerini defaten yağmalayıp bunlardan gasp ettiği malları üçüncü şahıslara sattığı görülmektedir.

- 14 Kürd ü Türkmân ü ‘Arab Rişvân-ı ‘Anteb ü Haleb
Malların def‘ât ile ğasb itdi satdı âhere

Daldaba-zâde, idaresi zamanında akla fikre gelmeyen uygulamalara imza atmış, cendereden geçirircesine halkın malına el koymuştur. Varisleri olmasına rağmen, ölen zenginlerin mallarına el koymuş, yetimleri sersefil bırakmıştır. Hatta geleneğe aykırı olarak emlak üzerine “sâlyâne” denilen bir vergi ihdas etmiş ve nice mal sahiplerini dilenci gibi kapılara düşürmüştür.

- 15 ‘Aqla fikre gelmeyen bid‘atleri ihdâş idüb
Haddeden çekdi iliñ malın mişâl-i cendere
16 Vârişi mevcûd olan mevtâlaruñ malın tamâm
Zapt idüb eytâmın el başırdı yâbis yerlere
17 Şâlyân vaz‘ etdi emlâke hilâfü’l-‘âde hem
Nice şâhib-mülki sâ’il-veş düşürdi derlere

Daltaban-zâdenin ihdas ettiği vergiler o kadar ağırdır ki harman hâsılatı vergilere yetmeyen çiftçilerin birçoğu, katırını dahi satarak kendileri için belirlenen vergiyi ödeme yoluna gitmişlerdir. Daltaban-zâde vergide sınır tanımamaktadır. Öyle ki eşeğe yarım, deve ve katıra bir kuruş vergi ihdas etmiştir.

- 18 Hırmeni şâlyânesine yetmeyen çok ehl-i zer‘
Devr idüb tâlib arardı bey‘-i bağıl-ı cercere
25 Bâc ihdaş eyleyüb yollara koydı bâc-dar
Cahşe yarım bir kuruş vaz‘ etdi cemel estere

Daltaban-zâde, vakıf ve şahıslara ait mülkiyet hakkını hiçe sayarak Kilis ve civarının ürünlerinin tamamını zapt ederek vakıf, tımar, zeamet ne varsa kendi eline geçirmiştir. Hatta camilere vakfedilen malları dahi kendi malı diye deftere kaydetmiştir. Bu uygulamadan dolayı camilerin mağduriyeti baş gösterince devreye âlimler girmiştir.

- 9 İşbu etrâfuñ hubûbâtın tamâmen zabt idüb
Vağf ü tîmâr ü ze‘âmet geçti dest-i ez‘ara
20 Siyyemâ bostân-ı verd kim câmi‘ine vağf iken
Zabt idüb malım deyü şebt itdi anı deftere
21 Rû-nümâ olduğda mağdûriyeti câmi‘lerüñ
‘Âlimûn ibrâm idüb bağlatdılar muhakkere

Bölge halkının üzüm ve pekmezlerini elinden zorla ucuz fiyata alıp daha yüksek fiyata yine zorla halka satmıştır.

- 22 Kürtlerin dîbs ü zebîbin cebren idüb iştirâ’
Halka tarh idüb şatardı kıymetinden evfere

Daltaban-zâde, halktan topladıklarıyla öyle zengin olmuştur ki sahip olduğu mal ve mülkün haddi hesabı yoktur. Karun gibi sahip olduğu altın ve gümüşü muhafaza etmek için dülgerlere sayısız sandıklar yaptırmıştır.

- 26 Mâlik-i gencîne-i mâl ü menâl bî-hisâb
Olmuş iken hırş müzdâd oldu itdi za‘tere

- 27 Vaz'-ı sîm ü zer için Kârûn mişâl câ-be-câ
Bî-'aded şandûklar yapırdı hayli dülgere

Her türlü ihtiyacını halktan zorla karşılayan ve esnafın malına zorla el koyan Daltaban-zâde, berbere dahi para vermezmiş.

- 29 Cümle eşnâfın alub emvâllerin bâd-ı hevâ
Kimseye bir akçe vermezdi meger kim berbere

Daltaban-zâde, halkın malına el koymakla yetinmemiş, han, hamam ve saray yaptırmak bahanesiyle birçok kimsenin evini yıktırması, yıktırdığı bu evlerin taşlarını yaptırdığı binalarda kullanmıştır.

- 33 Nitekim hân ile hamâm ü serây bünyâd için
Hayli hâne yıkdırub çekdirdi taşın harlara

Daltaban-zâde, her türlü kanunsuz uygulaması için Kör Bilal isminde alçak bir adamını görevlendirmiştir. Halktan haraç toplama görevi de Kör Bilâl'indir.

- 30 Hem birisi cümleden aylık alırdı Kör Bilal
Kabrine dûzağdan açılun hezârân pencere

- 32 Çünkü ol deyyûs-ı menhûs-ı muhannes kâfiri
Mu'temed naşb eylemişdi her umûr-ı münkere

Rûhî'nin "o öyle şeddadan geçkin bir Frenk idi ki.." diye tanımladığı Kör Bilal, halkı öyle sömürmüş ki halk bir kızıl mangıra, bir bakır sikkeye dahi muhtaç olur hale gelmiştir.

- 34 Öyle bir şeddâddan geçgin Frenk idi kim ol
Nice ehl-i 'arzı muhtâc itdi fûls-i aħmere

Daltaban-zâde, halkı en iyi soyup soğana çevirecek kişinin Kör Bilal olduğunu bildiğinden, ona her türlü kötü muamelesi için ona izin vermiş, her türlü melanetli işlerinde onu kullanmış ve onu oldukça şımartmıştır.

- 35 Şayd-ı mazlûmı tamâm avlar bu a'ver it diyü
Hayli ruşat virdi Pâşâsı da çemrendi şere

- 37 Hâşılı cümle umûr-ı mel'ânetde dâ'imâ
Kullanub yüz virmiş idi ol kabîhü'l-manzara

Kör Bilal de efendisinin kendisine gösterdiği teveccühü karşılıksız bırakmıyor, halktan haksız yere topladığı binlerce lirayı her gece paşasına getiriyor.

- 38 Pes nice yüz vermesün ol kâfire zîrâ kim ol
Her gice binle gelürdi o mişâl-i şebpere

Daltaban-zâde Kilis'te halka bunları yaparken, Antep'te de halk şehrin yöneticisi olan Battal-zâde (Nuri Mehmet) Paşadan pek memnun değildir. Halk ile Antep derebeyi Battal-zâde arasında bir anlaşmazlık vardır. Serdar Kasap-zâde İbrahim Ağa, şehrin ileri gelenlerinden iki kişi ile müşaverede bulunarak Daltaban-zâde ve Battal-zâde'yi birbirine musallat etmek için Daltaban-zâde'yi Antep'e davet etmiştir.

- 40 Ehl-i 'Ayıntâb ile Baṭṭal-zâde Pâşâ nâgehân
Bozişub yeñiçeriler döndi çün şîr-i nere

- 41 Hâliyâ ser-dar Kaşab-zâde İbrahim Ağa
İki efendi nakîb ile idüb hem-meşvere
- 42 Daldaban oğlını Baţţâl-zâdeye taslîf için
Belde-i ‘Ayıntâb’ a da‘vet etdiler birden bire

Daltaban-zâde’nin Antep’e girmesi emirle yasak olmasına rağmen, yasağa aldırılmayıp bu çağrıdan dolayı gayet memnun olmuş ve en sadık adamı Kör Bilal’e, iki yüz atlı alıp selefi olarak Antep’e gitmesi, az çok demeden ne görürse yağmalaması, kendisine mani olanlar olursa zor kullanması talimatını vermiştir.

- 43 Emr ile memnû‘ iken ‘Ayıntâbda ibn-i Daldaban
Bağmayub mażmûn-ı fermân-ı ‘adâlet-güstere
- 44 Yine beş yüz kîsenûñ arasına girem diyü
Şâd-kâm olub dedi ol Kör Bilal-i ekfere
- 45 İki yüz sekbân alub ‘Ayıntâba var benden selef
Her ne mâl görür iseñ al bakma kıll ü ekşere
- 46 Pes saña kim mâni‘ olursa ahâlîden hemân
Ver cevâbı darb ile el sun debûs-ı şeş-pere

Daltaban-zâde, Antep şehrini yağmalamak üzere önden Kör Bilal ve adamlarını göndermiş ve kendisi de birkaç gün sonra arkasından askerleriyle gelmiştir. Şehre varınca hiç zaman kaybetmeden yağmaya başlamış ve şehrin önde gelenlerinin mallarına el koymuştur.

- 47 Gönderüb bu emr ile ‘Ayıntâba çün ol kâfiri
Der-‘aķab ‘asker ile vardı o şehr-i dil-bere
- 48 Âteşe vaz‘ itdiler zulm ü sitem ü ağlayış
Başdılar mâlı olan aşhâb-ı nâm [ü] eşhere

Yağmalama işinde en olmadık fiillerde Kör Bilal bulunuyor. Eline bir balta alan Kör Bilal kapılar kırıyor, evlere giriyor, girdiği evde elbiselere varıncaya kadar ne bulduysa alıyor, hatta gelinlik kızların çeyizlerine bile el koyuyor.

- 49 Bir kaba şaplı külüng alub eline Kör Bilâl
Başladı kapu kırub aħz-ı libâsı ifhare
- 50 Aldı şandûk ü sepetler dolusı kâlâlâri
Geldi nevbet ba‘de aħz-ı cehâz-ı duħtere

Antep’te öncelikle Battal-zâde Mehmet Paşa ve müftünün ambarlarını, sonra Kadı-zâde’nin evini yağmalayan Kör Bilal ve adamları daha sonra Basmacıoğlu’nun evini ve Battal-zâde Mehmet Paşanın saray içindeki mallarını ve evindeki her türlü eşyayı yağmalamışlardır.

- 57 İbtidâ Pâşâ ile müftîñün anbârın kırub
Heb ħubûbâtın alub şatdı be-keyl ü sendere
- 58 Soñra Kâzı-zâde’nün sildi süpürdi ħânesin
Şoydı hem ‘avratların dönderdi sâķ-ı ‘ar‘ara
- 59 Başmacıoğlu evin sekbâna yağma itdirüb

- Şoydı hem hârunların dönderdi murğ-ı bî-pere
60 Şoñra Pâşânuñ sarây içre olan emvâlini
Âşkâre zabt idüb yükletdi vâfir estere
61 Hem dahî Battâl Begüñ cümle metâ‘-ı beytini
Naql idüb hâmbâl ile çekdi sarây-ı edbere

Sadık Ağa yakalanmış ve kurtulması için kendisine yüz kese⁵ ceza kesilmiştir. Sadık Ağa bütün malını satarak ancak on beş bin kuruş yani otuz kese temin edebilmişse de bu miktar kafi görülmemiş ve hapse konularak zaman zaman darbedilmiştir.

- 62 Şâdık Ağa‘yı ol eşnâda idüb aHz ü girift
Cürmünü yüz kîseye kaç‘ itdi yazdı deftere
63 Mâl ü eşyâsın şatub virmişken onbeş biñ kuruş
Raħm [ü] şefkat itmeyip yine o ‘abd-i kem-tere
64 Hıyali taħkîr ile habs-i renc-i ilti‘âb iderek
Câ-be-câ darb eyleyüb qorlardı Baba Ca‘fere

Kör Bilal’in gazabına uğrayan sadece erkekler değildir. Kör Bilal kadınları da soyup dövmüş ve hapse atmıştır. Hapse attığı kadınları dövmek için *tüfenkçibaşular*, erkekleri dövmek için *odabaşular* görevlendirmiştir. Kör Bilal hapse attığı insanlardan cezalarının karşılığını tahsil etmek için onları bazen sopa ile bazen de hançer ile darp etmiştir.

- 65 Nitekim soyğun viren karıları cürme kesüb
Hâbş idüb her birlerin her gün dögerdi bir kere
66 Darb-ı nisvâna tüfenkçibaşuyı ta‘yîn idüb
Lîk otabaşı me‘mûr idi darb-ı erlere
67 Kör köpek taħşîl-i cürm için kamu maħbûsları
Darb idüb çüb ile gâhî el atardı hançere

Daltaban-zâde’nin adamlarının özellikle Kör Bilal’in Antep şehrinde yapmış olduğu zulümleri ve haksız uygulamaları anlatmak için dil yetersiz kalmaktadır. Çarşı halkı Kör Bilal’in adamlarının şerrinden Allah’a sığınarak kaçışmaktadır. Öyle ki Antep Antep olalı böyle bir zulümle karşılaşmamış ve Kör Bilal gibi bir şeytan yüzlü görmemiştir.

- 69 Akrabâsınuñ hele şeh ü kurâya etdigi
Dil ile ta‘bîr olunmaz ki diyem sen servere
70 Kör firenk etbâ‘ınuñ şerrinden ise ehl-i sük
İsti‘âze iderek derhâl segirdir ma‘bere
71 Hâşılı ‘Ayıntâb bina oldu olalı lâ-cerem
Çatmamışdı ehli bir böyle ‘Azâzîl-peykere

Daltaban-zâde’nin Antep’te yaptığı zulüm ve işkenceler halkı canından bezdirmişti. Battal-zâde’den memnun olmayan ve ondan kurtulmak için Daltaban-zâde’yi Antep’e çağırınlar pişman olmuşlardı. Daltaban-zâde’yi Antep’e çağırmanın, kurdun yüzüne (boynuna) kuyruk asmakla bir

⁵ Bir kese 500 kuruş

olduğunu anlayan halk, pişmanlık ateşiyle yanıp tutuşmuşlar ve “bu zalim bizi ma’sara gibi sıktı, bu belalı K r Bilal’i acilen kahret” diye Allaha yakarışta bulunmuşlardır.

- 72 Nâdim oldu bunları da‘vet iden d v neler
Ester- s  her biri g y  baķardı baytara
- 73 Kuyruk aşmış olmuşuz ķurdun yüzine diyerek
Kavrilub n r-ı nedâmetle misal-i cendere
- 74 Cümleten dergâh-ı Mevl ya tazarru‘ iderek
Dediler zâlim bizi şıkdı misâl-ı ma’sara
- 75 Bu bel lı K r Bil li ‘acilen ķahret diyü
Yalvarub Hakka tevessül idicek Peygambere

Antep halkının gelinen noktada bir tahammülü kalmamıştır. Sebep oldukları bu korkunç duruma bir  are bulma arayışına girmişler ve halkın ileri gelenleri toplanarak Daltaban-zâde ve adamlarının yaptıklarına karşı koymaya karar vermişlerdir. Nihayet halkın beddua ateşinin tesiriyle şehir bir kazan gibi kaynamaya başlamış, halk silahına sarılmış ve Daltaban-zâde’nin sarayını basmışlardır.

- 76 Der-‘aķab te’s r-i n r-ı inkisâr-ı halk ile
K ynadı her cânibi şehr n misâl-ı tencere
- 77 Gayret ile cem‘ olup cem‘iyet eyledi zuhûr
Başdılar Pâşâ’yı ulaşdırmadılar ‘askere

Muhasara altındaki Paşanın sarayına her taraftan kurşun yağmaktadır. Daltaban-zâde, kendine isabet eden bir kurşunla yere yığılmış ve feci bir şekilde can vermiştir. Halk, Paşa’yı öldürmekle hınçlarını alamamış ve Paşa’nın başıyla bir kolunu kesip cesedini soyarak sokaklarda teşhir etmiştir.

- 79 Her taraftan atdılar beglik sar ya kurşunu
Degdi kurşunun  biri P ş ya geçdi yerlere
- 80  h [ ] feryâd ile der-s ‘at zem ne diz  k b 
C mı h lk ma gelüb g y  iderdi g rgara
- 81 Kesdiler başıyla bir kolun P ş n n aldılar
şoydılar cism-i leşin seyr oldu ehl-i maşzara

 ld r l p başı kesilen ve sokaklarda teşhir edilen Daltaban-zâdenin cesedi g m lmeyip o gece köpeklere yem edilmiş daha sonra Münkir-Nekir melekleri tarafından sorguya çekilmek üzere defnedilmiştir.

- 84 Lahm-i P ş yı faķaķ ol şeb yedi vâfir kilâb
řoňra defn oldu cevap için Nekîr   Münkere

K r Bilal de yakalanıp öldürülmüş ve başı kesilmiştir. Halk bunlardan öyle bir nefret etmiştir ki K r Bilal’in başını kesmekle yetinmeyip sakalını pisliğe bulaştırmışlardır.

- 82 K r Bil l n kellesin hem çeşmede ķaķ‘ eyleyüb
S rdiler řaķalını necs-i galîz-i aşfere

Kör Bilal'in koparılmış başı pislik bulaştırılmış bir astarla sarılmış, cesedine ise it pisliği ile dolu bir saksıdan tütsü verilmiştir. Nefret dolu halk, Kör Bilal'in gerdanına ip takıp ayı gibi oynatmış, leşini bir çukura bırakmak için pislik dolu bir mekana getirmiş, kabre koyduktan sora tamamen soymuş ve makatına uzunca bir sopa sokmuşlardır.

- 88 Kör Bilâl'ün götürüb şöıra ser-i murdârını
Şardılar ba'zı yirin bir pâre boklı aştara
- 89 Şoıra bir boğ saşısın it boğı ile tıdırub
Tütsi virdiler münecces cismine ba-micmere
- 90 Gerdenine ol ħarın zen-mâderi bir ip tağub
Oynadırdı anı âyû-veş misâl-i maşhara
- 93 Boğlı Bostan'da leşin bir ħufreye ilkâ için
Ĥây ĥây ile getirdiler anı bâ keckere
- 94 Ķabre inince o kör puştı tamâmen şoydılar
Ĥande kılsun deyü döndürdiler anı kışmere
- 95 İki ayak ħaldırub ħatl oldığı târîĥde
Bir tavîl şap şoğdılar gûn-ı Bilâl-i a'vere

Kadınları dövmele görevli tüfenkçibaşı ve sarayın ahır beyi, ahır müdürünün yanı sıra Daltaban-zâdenin birçok askeri öldürülmüştür.

- 83 Hem tüfenkçi başı mîr-âĥûr ile mağtûl olub
Leşkeri Şuburcu'nı hem eylemişdi ħabħara

Daltaban-zâde'nin öldürülen askerlerinin cesetleri ortada kalmış ve daha sonra hayırsever halk tarafından defnedilmiştir.

- 85 Ba'dehu mağtûl olanları nice erbâb-ı ħayır
Götürüb defn itdiler her birlerin bir mağbere

Kilis'li Rûĥî, Daltaban-zâde ve sadık adamı Kör Bilal'in haksız uygulamalarını ve bu uygulamalar karşısında çaresiz kalan halkın isyan ederek onları katletmesi olayını bu şekilde anlattıktan sonra manzumenin son beytinde Daltaban-zâdenin ölüm tarihini veriyor. Buna göre son beytin ikinci mısraındaki harflerin ebced değerlerinden iki ayak kelimesinin harf sayıları toplamı kadar bir değer çıkarıldığında, Daltaban-zâdenin ölüm tarihi olan 1203 tarihi bulunmuş oluyor.

ایکی ایاق قالدیروب قاتل اولدیغی تاریخده
بر طویل صاب صوقدیلر کون بلال اعوره

- 95 İki ayak ħaldırub ħatl oldığı târîĥde
Bir tavîl şap şoğdılar gûn-ı Bilâl-i a'vere

Beytin ikinci mısraındaki harflerin ebced değeri 1211 etmektedir. Bu sayıdan, birinci mısra da ipucu verilmiş olan iki "ayak (ایاق)" kelimesinin harfleri toplamı olan sekiz çıkarıldığında 1203 tarihi elde edilmektedir.

Manzumenin bu son beytinin dışında yine Rûĥî tarafından söylenmiş, manzumeden bağımsız "târîĥ-i vefâtı" başlıklı bir tarih beyti daha vardır. Bu tarih beytinde de 1203 tarihi çıkmaktadır. Bu beyitte 1203 tarihini, "ğurâb" kelimesinin ebced hesabına göre sayı değerleri vermektedir.

شكر كم الدى وجودى ناياب
دالدابان جيفهسنه قوندى غراب

Şükr kim oldı vücûdı nâyâb

Daldaban cîfesine kıondı gurâb (1203)

SONUÇ

Kilisli Rûhî bu manzumesinde Daltaban-zâde'nin Kilis ve çevresinde idareyi eline almasından sonra göstermiş olduğu haksız uygulamaları ve bu haksız uygulamalara halkın isyan ederek kendisini feci bir şekilde öldürmesi sürecinde yaşananları bir şair bakış açısıyla sunmaktadır. Bir kurgudan ibaret olan bu manzumede anlatılan bazı hususların tarihi kaynaklarla örtüştüğü görülmektedir.

Tarih-i İbret-nümâ'da anlatılanlar, tarihi verilerle mukayese edildiğinde aşağıdaki neticelere ulaşılmaktadır:

1. Manzumeye göre, Daltaban-zâde, Kilis ve 'Azaz bölgesinin tek hükümet temsilcisidir (bkz. 12. beyit). Tarihi kaynaklara göre, Kilis sancağı voyvodası Battal Seyyid Mehmed Ağa'nın ölümünden sonra Kilis ve çevresinin idaresi 1782'de Daltaban-zâde Mehmet Ali Paşa'ya verilmiştir. Merkezi yönetim tarafından, mütesellim ve voyvodaların görevleri arasında olan eşkıyaların yakalanarak cezalandırılması görevi de Daltaban-zâde'ye tevdi edilmiştir (aktaran Kıvrım, 2008: 151-152⁶; Konyalı, 1968: 562).

2. Manzumeye göre, Daltaban-zâde, gerek kişilere gerekse vakıflara ait mülkiyet hakkını hiçe sayarak, özellikle Güllü Camii isminde bir camiye vakfedilen birçok mala el koyup kendi malı olarak deftere kaydettirmiştir (bkz. 16. ve 20. beyitler). Yapılan araştırmalar, manzumede aktarılan bu bilginin tarihi kaynaklardaki bilgiler ile örtüştüğünü ve Daltaban-zâde'nin evkafa ait birçok malı zapt ettiğini doğrulamaktadır (aktaran Kıvrım 2008: 153⁷; Konyalı, 1968: 563).

3. Manzumede belirtildiğine göre, Antep derebeyi Battal-zâde Nuri Mehmet Paşa ile Antep halkı arasında bir anlaşmazlık mevcut ve halk Battal-zâde'den memnun değildir. Serdar Kasap-zâde İbrahim Ağa, şehrin ileri gelenlerinden iki kişi ile müşaverede bulunarak Daltaban-zâde ile Battal-zâde'yi birbirine kırdırmak için Daltaban-zâde'yi Antep'e davet eder (40, 41 ve 42. beyitler). Tarihi kaynaklar, manzumede aktarılan bu bilgileri doğrulamaktadır. Gerçekten de bu dönemde Antep Halkı ve yeniçeriler şehrin yöneticisi olan Battalzade Nuri Mehmet Paşa'dan pek memnun değiller (Çınar 1999: 449) ve Paşa'dan kurtulmak isteyen Serdar Kasap-zâde İbrahim Ağa ayandan bazı kimselerle görüşerek Daltaban-zâde Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemişlerdir (aktaran Kıvrım 2008: 153⁸; Konyalı, 1968: 563).

Görüldüğü üzere Kilisli Rûhî'nin Târîh-i İbret-nümâ adlı manzumesinde anlatılan temel hususlar tarihi kayıtların verileri ile doğrulanabilmektedir. Daltaban-zâde ile aynı dönemde yaşamış olan şair, dönemin olaylarına şahitlik etmiş ve tarihi vesikaların kabaca ele aldığı konuları manzumesinde ayrıntılarıyla vermiştir. Şair bu ayrıntıları vermekle tarihin kuru anlatımına bir canlılık kazandırmış, tarihi bir olaydan edebî bir metin üretmiştir. Bu metinde anlatılanlardan hareketle tarihe edebiyatın penceresinden bakılabileceğini, böylece bazı tarihi olayların edebi metinler aracılığıyla daha da aydınlanabileceğini söylemek mümkündür.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [=BOA],Cevdet Dahiliye [=C. DH], Numara [=nr.] 17086, (26 Zi'l-hicce 1198/10 Kasım 1784),BOA, Cevdet Zabtıye [=C.ZB.], nr.26 (29 Şaban 1200/12 Haziran1786).

⁷ BOA, C.DH, nr. 6057, (26 Zi'l-hicce 1198/10 Kasım 1784).

⁸ BOA, Hatt-ı Hümayun [=HAT], nr. 16/684, (22 Cemâziye'l-âhir 1203/20 Mart 1789).

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Ali (1998), İslam Araştırmaları Dergisi, S.2,
- Erol, Kemal (2012), Tarih -Edebiyat İlişkisi Ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı. Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 1(2), 59-70.
- Hüseyin Çınar (1999), “18. Yüzyılda Ayıntab’da Bir Yerel Gücün Yükselişi ve Düşüşü: Battalzâdeler (Battaloğulları)”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C. III Ankara.
- Kıvrım, İsmail (2008), “Kilis ve A’zez Voyvodası Daltaban-zâde Mehmed Ali Paşa ve Muhallefatı” OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), S.24, s.147-174, Ankara.
- Konyalı, İ. Hakkı (1968), Abideleri ve Kitabeleri İle Kilis Tarihi, İstanbul.
- Köprülü, M. Fuat (1943), Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları, Belleten, C.VII, s.379-486, Ankara.
- Köprülü, M. Fuat (1980), Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A.Yaşar (1993). Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara.
- Tural, Sadık Kemal (1993), Edebiyat Bilimine Katkılar, Ankara, Ecdad Yay.
- Üçüncü, Kemal (2004), “Sözlü Kültür/Tarih Bağlamında Bir Metin Olarak Otman Baba Vilâyetnâmesi”, Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S.28, s.1-27
- Yener, Şakir Sabri (1942),“Kilisli Meşhur Şair Rûhî’nin Vaktiyle Antep’te Bir Çok Mezalim Yapan Daltabanoğlu Hakkında Bir Şiiri”, Başşınar, Aylık Edebiyat ve Kültür Mecmuası, S. 35-36. (Nisan Mayıs 1942), s.11-13, 8-10, Gaziantep.

METİN

KİLİSLİ RÛHÎ EFENDÎ MERHÛMUN DALTABAN-ZÂDE’YE SÖYLEDİĞİ TÂRÎHÎ İBRET-NÛMÂSIDIR

- 1 Şâh olursan fi’l-meşel ey dil bu heft-kışvere
Gırra olma devlet-i dünyâ-yı dîn-ı pür-şere
- 2 Ser-te-ser ‘ibret göziyle bak bu mülk-i ‘âleme
Mâlik-i hâliklerin fikreyle hâlin bir kere
- 3 Adları şeh-nâmelerde yâd olan şâhlar kanı
Feth-i gûş et kışsa-i Dârâ ile İskendere
- 4 Tâk-ı eyvânına eller yetmiyen kistrâların
Kaşredüb ‘ömrin felek döndürdi rûz-ı Kayşere
- 5 Saltanat da’vâsı ile cân viren cânlar kanı
Gıtdiler da’vâlarınıñ faşlı kaldı maşşere
- 6 Nice şeddâdî binâ bünyâd iden zâlimleriñ
Yıkıdı evin rûzgâr uğratdı bâd-ı şarşara
- 7 Nice biñ mîr ü vezîriñ rahtlerin ba’de’l-vefât
Verdiler sûk-ı fenâda kâl için zer-gerlere
- 8 ‘Âkıbet bâlîn-i kabre baş koyan şulţanların
Zahmeti degmez şafâ-yı taht [ü] tâc [ü] efsere

- 9 Mâlına mağrûr olan maḳhûr olur encâm-ı kâr
Görmediñ mi mâl ile ḥasf oldu Ḳârûn yerlere
- 10 Ârzû-yı nefsine esb-i hevâ ile binen
Yorulur yolda erişmez kûy-ı Âşık Ḳanbere
- 11 Zûlm ile çok sîm ü zer cem‘ eyleyen ehl-i ṭama‘
Ḳor gider çok sevdiği malın ‘adû-yı ekbere
- 12 Nitekim Kilis ile ‘Azaz’a ibn-i Daldabañ
Vaz‘-ı engüşt-i ḥükûmet eyledikte yek-sere
- 13 Kendüden esbak geçen zâlimlerin îrâdına
Ḳâni‘ olmayup ṭama‘ zehriyle döndi ejdere
- 14 Kürd ü Türkmân ü ‘Arab Rişvân-ı ‘Anteb ü Haleb
Malların def‘ât ile ğasb itdi satdı âḫere
- 15 ‘Aḳla fikre gelmeyen bid‘atleri iḥdâş idüb
Ḥaddeden çekdi iliñ malın mişâl-i cendere
- 16 Vârişi mevcûd olan mevtâlaruñ malın tamâm
Zapt idüb eytâmın el baştırdı yâbis yerlere
- 17 Şâlyân vaz‘ etdi emlâke ḫilâfü’l-‘âde hem
Nice şâhib-mülki sâ’il-veş düşürdi derlere
- 18 Hırmeni şâlyânesine yetmeyen çok ehl-i zer‘
Devr idüb ṭalib arardı bey‘-i baĝl-ı cercere
- 19 İşbu eṭrâfuñ hubûbâtın tamâmen zabṭ idüb
Vaḳf ü tîmâr ü ze‘âmet geçti dest-i ez‘ara
- 20 Siyyemâ bostân-ı verd kim câmi‘ine vaḳf iken
Zabṭ idüb malım deyü sebt itdi anı deftere
- 21 Rû-nümâ olduḳda maĝdûriyeti câmi‘lerüñ
‘Âlimûn ibrâm idüb baĝlatdılar muhakkere
- 22 Kürtlerin dîbs ü zebîbin cebren idüb iştirâ‘
Ḥalka ṭarḫ idüb şatardı kıymetinden evfere
- 23 Şaĝdı ‘Ayntab illerini nice sal şaĝmal mişâl
Ba‘dehu şaĝım tasın çaldırdı saḫt-ı mermere
- 24 Nice kervan aldı ‘Ayntâbın deyü reh-zen mişâl
Yine pâşâlık ile çaldırdı ṭabl-ı mehtere
- 25 Bâc iḥdaş eyleyüb yollara koydı bâc-dar
Cahşe yarım bir kuruş vaz‘ etdi cemel estere
- 26 Mâlik-i gencîne-i mâl ü menâl bî-hisâb

- Olmuş iken hırş müzdâd oldı itdi za‘tere
27 Vaz‘-ı sîm ü zer için Qârûn mişâl câ-be-câ
Bî-‘aded şandûklar yapırdı hayli dülgere
28 Masrafın bundan kıyas eyle zenân-ı hâş heb
Nânı ma‘dûdan bulub yerlerdi ekşer fahfare
29 Cümle eşnâfın alub emvâllerin bâd-ı hevâ
Kimseye bir aqçe vermezdi meger kim berbere
30 Hem birisi cümleden aylık alırdı Kôr Bilal
Qabrine dûzahdan açılun hezârân pencere
31 Ekl ü şürbi zehr eyle zakkûm eyle ender-Cahîm
Teşneler kandukda cennet içre âb-ı Kevsere
32 Çünkü ol deyyûs-ı menhûs-ı muhannes kâfiri
Mu‘temed naşb eylemişdi her umûr-ı münkere
33 Nitekim hân ile hamâm ü serây bünyâd için
Hayli hâne yıkdırub çekdirdi taşın harlara
34 Öyle bir şeddâddan geçgin Frenk idi kim ol
Nice ehl-i ‘arzı muhtâc itdi fûls-i ahmere
35 Şayd-ı mazlûmı tamâm avlar bu a‘ver it diyü
Hayli ruhşat virdi Pâşası da çemrendi şere
36 Âsiyâb-ı devlet-i ikbâl ancak Kôr Bilâl
Dönderir âherden artık der idi âherlere
37 Hâşılı cümle umûr-ı mel‘anetde dâ’imâ
Kullanub yüz virmiş idi ol qabîhü’l-manzara
38 Pes nice yüz vermesün ol kâfire zîrâ kim ol
Her gice binle gelürdi o mişâl-i şebpere
39 Müselmâna buğz u kîn eylerdi ol mel‘ûn kim
Dînüne qurbân olam derdi sengli küspere
40 Ehl-i ‘Ayıntâb ile Baţtal-zâde Pâşâ nâgehân
Bozışub yeñiçeriler döndi çün şîr-i nere
41 Hâliyâ ser-dar Kaşab-zâde İbrahim Ağa
İki efendi naqîb ile idüb hem-meşvere
42 Daldaban oğlını Baţtal-zâdeye taslîf için
Belde-i ‘Ayıntâb’a da‘vet etdiler birden bire
43 Emr ile memnû‘ iken ‘Ayıntâbda ibn-i Daldaban
Bağmayub mazmûn-ı fermân-ı ‘adâlet-güstere

- 44 Yine beş yüz kîsenüñ arasına girem diyü
Şâd-kâm olub dedi ol Kôr Bilal-i ekfere
- 45 İki yüz sekbân alub ‘Ayıntâba var benden selef
Her ne mâl görür iseñ al bakma kıll ü ekşere
- 46 Pes saña kim mâni‘ olursa ahâlîden hemân
Ver cevâbı darb ile el sun debûs-ı şeş-pere
- 47 Gönderüb bu emr ile ‘Ayıntâba çün ol kâfiri
Der-‘akab ‘asker ile vardı o şeh-i dil-bere
- 48 Âteşe vaz‘ itdiler zulm ü sitem ü ağlayış
Başdılar mâlı olan aşhâb-ı nâm [ü] eşhere
- 49 Bir kaba şaplı külüng alub eline Kôr Bilâl
Başladı kapu kırub aḫz-ı libâsı ifhare
- 50 Aldı şandûk ü sepetler dolusu kâlâları
Geldi nevbet ba‘de aḫz-ı cehâz-ı duḫtere
- 51 Çok havâtîni şoyub aldı ḫaliyyâtını heb
Ekşerini şaldı sîm ü zer ile zen-mâdere
- 52 Öyle zen-mâder ki nûş itse idi deryâları
Bulamazsın yaş yerin beñzer vücûdı süngere
- 53 Nitekim dâmâdı o kör puştuñ on yıldanberu
Cem‘ini bir laḫzada itlâf iderdi göz göre
- 54 Zîrâ ol kör kâfirüñ rü’yâda bed-rûyın gören
Korḫudan gül beñzi dönerdi anın nilüfere
- 55 Çün o puştuñ cümle etbâ‘ı birer ‘ifrît olub
Kırdılar çok ḫâtunuñ başın el atub çenbere
- 56 Girüb evlerde olan emvâl için ol bed-fi‘âl
Zabṭ idüb hem sille urdı niçe sîmîn tenlere
- 57 İbtidâ Pâşâ ile müftînüñ anbârın kırub
Heb ḫubûbâtın alub şatdı be-keyl ü sendere
- 58 Şoñra Kâzî-zâde’nüñ sildi süpürdi ḫânesin
Şoydı hem ‘avratların dönderdi sâḫ-ı ‘ar‘ara
- 59 Başmacıoğlu evin sekbâna yağma itdirüb
Şoydı hem ḫatunların dönderdi murğ-ı bî-pere
- 60 Şoñra Pâşânuñ sarây içre olan emvâlîni
Âşkâre zabṭ idüb yükletdi vâfir estere
- 61 Hem dahî Battâl Begüñ cümle metâ‘-ı beytini

- Naql idüb hambâl ile çekdi sarây-ı edbere
62 Şâdık Ağa'yı ol eşnâda idüb aHz ü girift
Cürmünü yüz kîseye kaṭ' itdi yazdı deftere
63 Mâl ü eşyâsın şatub virmişken onbeş biñ kuruş
Raḥm [ü] şefkat itmeyip yine o 'abd-i kem-tere
64 Ḥayli taḥkîr ile ḥabs-i renc-i ilti'âb iderek
Câ-be-câ darb eyleyüb qorlardı Baba Ca' fere
65 Nitekim şoygun viren qarıları cürme kesüb
Ḥabş idüb her birlerin her gün dögerdi bir kere
66 Darb-ı nisvâna tüfenkçibaşayı ta'yîn idüb
Lîk oṭabaşı me'mûr idi darb-ı erlere
67 Kôr köpek taḥşîl-i cürm için kamu maḥbûsları
Darb idüb çûb ile gâhî el atardı ḥaçere
68 Bu ta'addîler Pâşâyâ böyle ma'lûm-ter iken
Hiç ölüm fikrin getürmezdi dil-i sengîn-tere
69 Akrabâsınıñ hele şeh-r ü qurâyâ etdigi
Dil ile ta'bîr olunmaz ki diyem sen servere
70 Kôr firenk etbâ'ınıñ şerrinden ise ehl-i sûk
İsti'âze iderek derḥâl segirdir ma'bere
71 Hâşılı 'Ayıntâb bina oldu olalı lâ-cerem
Çatmamışdı ehli bir böyle 'Azâzîl-peykere
72 Nâdim oldu bunları da'vet iden dîvâneler
Ester-âsâ her biri gûyâ baqardı baytara
73 Kuyruk aşmış olmuşuz kurdun yüzine diyerek
Qavrilub nâr-ı nedâmetle misal-i cendere
74 Cümleten dergâh-ı Mevlâyâ tazarru' iderek
Dediler zâlim bizi şıkdı misâl-ı ma'sara
75 Bu belâlî Kôr Bilâlî 'âcilen qahret diyü
Yalvarub Hakka tevessül idicek Peygambere
76 Der-'akab te'sîr-i nâr-ı inkisâr-ı ḥalk ile
Qaynadı her cânibi şeh-rüñ misâl-ı tencere
77 Gayret ile cem' olup cem'iyet eyledi zuhûr
Başdılar Pâşâ'yı ulaşırdımadılar 'askere
78 Gûyâ şeh-bâz-ı kazâ-ı Ḥakka şayyâd-ı ecel
Da'vet emrini işâret birle şaldı nuşrete

- 79 Her taraftan atdılar beglik sarâya kuruşunı
Degdi kuruşunuñ biri Pâşâya geçdi yerlere
- 80 Âh [ü] feryâd ile der-sâ'at zemîne diz çöküb
Cânı hulķûma gelüb gûyâ iderdi ğargara
- 81 Kesdiler başıyla bir kolum Pâşânuñ aldılar
Şoydılar cism-i leşin seyr oldı ehl-i maħzara
- 82 Kôr Bilâlün kellesin hem çeşmede kaç' eyleyüb
Sürdiler şakalını necs-i galîz-i aşfere
- 83 Hem tüfenkçi başı mîr-âhûr ile maqtûl olub
Leşkeri Şuburcu'nı hem eylemişdi kabkara
- 84 Lahm-i Pâşâyı faķaķ ol şeb yedi vâfir kilâb
Şoñra defn oldı cevap için Nekîr ü Münkere.
- 85 Ba'dehu maqtûl olanları nice erbâb-ı hayır
Götürüb defn itdiler her birlerin bir maķbere
- 86 Sağ kalan etbâ' ü huddâmuñ kamûsın şoydılar
Anadan toĝma gibi döndi cemî'an 'andere
- 87 Ulu Ağâ'yı velîkin kal'ada bend etdiler
Düşdi zincîr-i kazâ içre belâ-yı dâvere
- 88 Kôr Bilâl'ün götürüb şoñra ser-i murdârını
Şardılar ba'zı yirin bir pâre boķlı aşlara
- 89 Şoñra bir boķ saķsısın it boķı ile tolderub
Tütsi virdiler münecces cismine ba-micmere
- 90 Gerdenine ol ħarın zen-mâderi bir ip taķub
Oynadırdı anı âyû-veş misâl-i maşhara
- 91 Öyle zen-mâder ki ol kôr kâfirin her kârını
Kendüsi ru'yet idüb vermezdi növbet duħtere
- 92 Öyle bir kemçik kekeç duħter ki râyı yâ oķur
Hem dü çeşm-i a'veri benzer şikeste ca'bere
- 93 Boķlı Bostan'da leşin bir ħufreye ilķâ için
Hây hây ile getirdiler anı bâ keckere
- 94 Kâbre inince o kôr puştı tamâmen şoydılar
Ĥande kılsun deyü döndürdiler anı kışmere
- 95 İki ayak kaldırub katlı oldıĝı târîħde
Bir tavîl şap şoķdılar ĝün-ı Bilâl-i a'vere

Târîh-i vafâtı

Şükr kim oldı vücûdı nâyâb

Daldaban cîfesine kıondı ğurâb (1203)